

Tervezet a BEVEZETÉS A MŰÉRTELMEZÉSBE szabad bölcsészeti előadáshoz

A tervezetet kidolgozta: Dr. Rényi András
ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet

A szabad bölcsészeti BA bevezető előadás célja, hogy a hallgatókat különféle ágazatokhoz, műnemekhez, műfajokhoz tartozó műalkotások megközelítésének, szakszerű „kezelésének” módszereivel ismertesse, ill. járuljon hozzá bizonyos befogadói, értelmezői képességek kialakulásához.

A kurzus koncepciója abból a triviális, ám épp ezért ritkán végiggondolt megfigyelésből indul ki, hogy műalkotásokhoz igen sokféle szempontból és módon lehet „hozzányúlni”: egy zeneművet pl. döntően más-más szempontból vizsgál a muzikológus, a zenetörténész, a zeneszociológus, a kultúrakutató, az antropológus, a filozófus, a műkritikus stb. Ezek mindegyike a maga diszciplináris-konceptuális előfeltevései alapján határozza meg elemzési perspektíváját. Mi lehetne mármost az egyes mű kezelésének az a sajátlagos szempontja és perspektívája, amely kifejezetten az esztéta számára van fenntartva?

Olyan megközelítésről van szó, a művek *esztétikai létmódját* tekinti kiindulópontnak, azt ugyanis, hogy az a mindenkori befogadás konkrét jelenéhez tartozik és a befogadói szubjektum számára specifikus (ti. esztétikai) tapasztalatok generálására képes. Ebből következik, hogy a feladat nem rögzített műtárgyak valamely előre kijelölt szempont szerinti szcientista analízise – hanem *befogadói tapasztalatok szerzése, problematizálása és feldolgoása*. Az óra címében ezért is nem a „műelemzés” kifejezés szerepel, hanem a „műértelmezés” – utóbbi ugyanis a művek *esztétikai létmódjától* elválaszthatatlan, a befogadói magatartásban így vagy úgy szükségképpen megvalósuló aktivitást jelöl. A műalkotás „elemzése” többnyire iskolás feladat, értelmezése azonban a legnaivabb spontán befogadásban is valahogy megtörténik.

Az esztétát úgy tekinthetjük, mint *professzionális befogadót*, akit az különböztet meg a ’laikustól’, hogy valamelyest tisztában van a befogadóként rá háruló feladat természetével és annak buktatóival, s ezért tudatosan törekszik esztétikai tapasztalatszerzésre, illetve arra, hogy ellenőrzött módon adjon számot róla, illetve értelmezését nyilvánosan és vitaképesen argumentálja. Az értelmezésekről ugyanis – szemben az ízlés(ítélet)ekkel, amelyek nem szorulnak megalapozásra – nemcsak hogy lehet, de kifejezetten szükséges is vitatkozni.

A kurzus erre a „profí értelmező-befogadó”-szerepre készít fel az önszenzibilizálás, megilletődés, problematizálás és kontrollált értelmezés lépéseinek vállaltan didaktikus elkülönítése, tudatosítása és begyakorlása révén. Igyekszik tudatosítani, hogy a befogadónak

1. a lehető legelfogulatlanabb figyelemmel és nyitottsággal szükséges közelítenie a műhöz, hogy képes legyen annak jelenlétében, a mű megtörténése során *zavarba jönni*, megilletődni, netán megrendülni;
2. képesnek kell lennie saját személyes érintettségének tematizálására – annak felismerésére, hogy a zavar *a spontán megértés elmaradásából* fakad, abból, hogy megértési-kezelési rutinjai csődöt mondtak;
3. fel kell ismernie, hogy az *értelem* hiányából (minden tapasztalat előfeltételéből) a hártás vagy az *értelemadás* (értelmezés) spontán kényszere következik;

4. e helyzet ismeretében kell hogy a műre és önmagára vonatkozó saját kérdéseit ellenőrzött, reflektált módon feltegye ill. a mű újabb megfigyelése, célirányos „elemzése”, újra-kontextualizálása, minták, források, analógiák, ellenpéldák stb. keresése és összeolvasása révén igyekezzen hipotetikus válaszokat kidolgozni;
5. e munka során végig abból a föltételezésből célszerű kiindulni, hogy a mű „kerek” és *van* „koherens értelme” – akkor is, ha jól tudja, hogy ez puszta fikció, olyan segédkonstrukció, amelyre az értelmező figyelemnek azért van szüksége, hogy fegyelmetten valamiféle objektív mércéhez tarthassa magát. Valójában ugyanis nem a mű ’magánvaló’ értelmét keresi (ilyesmi reálsan aligha gondolható el), hanem saját tapasztalata *erejének* forrását keresi - valamiféle létszerű objektivitást, amit a befogadó személyes, „szubjektív” esetlegességein túlnyúlónak érzlel;
6. minél több megfigyelés, részletadat és összefüggés illeszthető be értelmezésünk keretébe, az annál ellenőrizhetőbbé válik. Az *értelmezés koherenciájának követelménye* azt jelenti, hogy az általunk kölcsönzött „értelem” olyanok számára is követhetővé, ennél fogva elfogadhatóvá vagy bírálhatóvá válik, akik maguk spontán módon nem jutottak idáig; illetve ez ösztönözhet másokat arra, hogy a mienkénél átfogóbb, pontosabb, még több részadatot és megfigyelést inkorporálni képes saját értelmezést fejtsenek ki. Egy ilyen vita anélkül lehet termékeny és vezethet igaz felismerésekhez, hogy az értelmezések egymást kioltását eredményeznék.

A kurzus menete

Minden órán egy-egy mű értelmezésére kerül sor – szükség esetén egy-egy komplikáltabb példa megtárgyalásához több óra is igénybe vehető. A feldolgozandó műveket félév elején a mellékelt listából kiindulva a hallgatókkal közösen határozzuk meg. Jegyet valamely, a listáról kiválasztott mű a kollokvium során szóban előadott (vagy írásban benyújtott) önálló értelmezésével lehet szerezni.

A feldolgozható művek listájának összeállításánál az alábbi praktikus szempontokat vettem figyelembe:

- legyenek *jelentékeny* művek, amelyek szuggesztív erejében joggal bízhatunk;
- legyenek jól demonstrálhatóak, viszonylag *rövid időn belül* (akár az óra folyamán) *áttekinthetőek* és elsajátíthatóak;
- legyenek *jól dokumentáltak*, könnyen és lehetőleg magyar nyelven is hozzáférhető szekundér irodalommal;
- legyenek közöttük az esztétikai-művészetfilozófiai gondolkodás *reprezentatív hivatkozásai*, amelyekkel a hallgatók későbbi tanulmányaik folyamán bizonyosan találkozhatnak még, de amelyeket (épp példaszerűségük miatt) ritkán szemlélünk önmagukért;
- legyenek vagy maguk is kézenfekvő, történeti, irodalmi vagy filozófiai referenciákra hivatkozó művek, vagy olyanok, amelyekre mások referálnak;
- legyen a kínálat művészeti ágak, műnemek és műfajok tekintetében illetve történetileg is változatos, hogy a hallgatók hajlamaik és ízlésük szerint választhassanak.

Az órák sikerének előfeltétele, hogy a hallgatók előzetesen vagy az óra során élményszerűen ismerkedjenek meg a választott művel, továbbá az, hogy a hallgatók – az órán demonstrált

kontextusok és referenciák alapján, ill. előzetes felkészülés alapján – tevékenyen és egymással is dialogizálva vegyenek részt az értelmezés közös munkájában.

Tematikai kínálat (A kiválasztás és a tárgyalás sorrendje tetszőleges)

- **„Leporolt klasszikusok”- az újraértelmezett hagyomány**

Édouard Manet: Déjeuner sur l'Herbe (*Giorgione et al.*)- Picasso: Déjeuner sur l'Herbe-variációk (*Manet*)

Édouard Manet: Olympia (*Tiziano: Urbinói Vénusz*) – Cézanne: Une moderne Olympia (*Manet*)

Vincent Van Gogh: Lázár feltámasztása (*Rembrandt*)

Kazimir Malevics: Fekete négyzet (*orosz ikonfestészet*)

Giorgio de Chirico: Ariadné délutánja (*antik hellenisztikus szobrászat*)

Marcel Duchamp: Mona Lisa bajusszal - L.H.O.O.Q. (*Leonardo*)

Paul Klee: Mit dem Adler (*klasszikus európai tájképfestészet*)

René Magritte: A balkon (*Manet*)

Picasso: Las Meninas-variációk (*Velázquez*)

Vajda Lajos: Felmutató ikonos önarckép (*orosz-szerb ikonfestészet, európai önarcképfestészeti hagyomány*)

Francis Bacon: X. Ince-tanulmány (*Velázquez*)

Cindy Shearman: History Portraits (*Botticelli, Rubens, Ingres etc.*)

Jovánovics György: A nagy Gilles (*Watteau, Nadar*)

Federico Fellini: Satyricon (*Petronius*)

Pier-Paolo Pasolini: Medea (*Euripidész*)

Pier-Paolo Pasolini: Máté evangéliuma (*Biblia*)

Pier-Paolo Pasolini: Dekameron (*Boccaccio*)

Syberberg: Parsifal (*Wagner*)

Jeles András: Angyali üdvözllet (*Madách: Az ember tragédiája*)

Peter Greenaway: Prospero könyvei (*Shakespeare: A vihar*)

Baz Luhrmann: Will Shakespeare's Romeo & Juliet (*Shakespeare*)

Debussy: Egy faun délutánja (Václav Nizsinszkij, Marie Chouinard, Bozsik Yvette koreográfiái)

Sztravinszkij: Sacre du Printemps (Václav Nizsinszkij, Maurice Béjart, Pina Bausch, Marie Chouinard, Bozsik Yvette koreográfiái)

Bartók Béla: A csodálatos mandarin (Harangozó Gyula, Eck Imre, Seregi László, Bozsik Yvette, Horváth Csaba, Juronits Tamás koreográfiái)

Nagy József: Virrasztók (*Franz Kafka*)

- **Szövegek és képek...** (a kép mint szövegértelmezés)

Ovidius: Narcissus és Echo (*Poussin, Caravaggio*)

Ovidius: Daedalus és Icarus - *id. P. Bruegel: Icarus bukása*

Mózes I. 22. - *Barnett Newman: Abraham*

János evangéliuma, 11. fej. – *Rembrandt: Lázár feltámasztása*

Apostolok cselekedetei, 9. fej. – *Caravaggio: Szent Pál megtérése*

Balzac: Az ismeretlen remekmű - *Cézanne, Une moderne Olympia - Picasso: Vollard Suite*

Flaubert: Szent Antal megkísértése – *Cézanne, Max Ernst, Kondor Béla*

- **...képek és szövegek** (a szöveg mint a képértelmezés)

Laokoón-szoborcsoport: Winckelmann, Goethe

Milétosi torzó, Párizs, Louvre - Rilke: Archaikus Apolló-torzó -

Holbein: A halott Krisztus: Dosztojevszkij: A félkegyelmű (részlet)

Tintoretto ciklusa a velencei Scuola di S. Rocco-ban - Sartre: Velence foglya

Rembrandt-önarcképek – Georg Simmel: Rembrandt (részletek)

Vermeer: Delft látképe: Marcel Proust: Az eltűnt idő nyomában (részlet)

Vermeer: A festészet dicsérete - Hans Sedlmayr: Művészet és igazság (részlet)

Velázquez: Las Meninas - Foucault: A szavak és a dolgok (Bevezetés)

Rodin: A Pokol kapuja - Popper Leó: A szobrászat, Rodin és Maillol

Van Gogh: Parasztcipők - Heidegger: A műalkotás eredete (részlet)

Barnett Newman: Vir heroicus sublimis - Lyotard: A fenséges és az avantgarde

Általános bibliográfia

Hans-Georg Gadamer: „A kép és a szó művészete”, in: *Kép, fenomén, valóság*. Szerk. Bacsó Béla, Kijárat, Budapest, 1997, 274-284.

Hans Robert Jauss: „Az esztétikai élvezet és a a poiészisz, aisztheszisz és katharszisz alaptapasztalatai”, In: Jauss: *Recepcióelmélet – esztétikai tapasztalat – irodalmi hermenutika*, Osiris, Budapest, 1997, 158-177.

Arthur C. Danto: „A műalkotások értékelése és értelmezése”; „Mély értelmezés”, in: Danto: *Hogyan semmizte ki a filozófia a művészetet?* Atlantisz, Budapest, 1977. 37-60.

Roland Barthes: „Az olvasásról”, in: Barthes: *A szöveg öröme*, Osiris, Budapest, 1996, 56-74.

Paul Ricoeur: „Mi a szöveg?”, in: Ricoeur: *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*, Osiris, Budapest, 1999, 9-33.

Manfred Frank: „Mi az irodalmi szöveg és mit jelent annak megértése?”, in: Frank, *A stílus filozófiája*, Janus-Osiris, Budapest, 2001, 111-186.

Képek és nézők. Szerk. Kampis Antal, Németh Lajos. Gondolat, Budapest, 1973.

Oskar Bätschmann: *Bevezetés a művészettörténeti hermeneutikába*, Corvina, Budapest, 1998.